

ÅTGÄRDSEFTERGIFT SOM EN DEL AV DET STRAFFRÄTTSLIGA PÅFÖLJDSSYSTEMET I FINLAND*

AV FORSKARE HEINI KAINULAINEN

*Finnish provisions concerning the withdrawal of charges were reformed in 1991. The provisions in question give the police, the prosecutor and the judge the power to waive further investigation and/or prosecution of cases under specific circumstances defined by law. The reform expanded, in particular, the powers of the prosecutor, and sought to encourage prosecutors to drop prosecutions more frequently. The new provisions allow the waiving of prosecution on four grounds: the pettiness of the offence, the youth of the offender, the unreasonable (or inappropriate) nature of the sanction, and the presence of multiple offences (then called "a joint punishment"). In addition to these general provisions, there are also several special provisions, for example, in regard to assaults and drug offences. This article examines how police, prosecutors and judges have applied the provisions in question, and raises some topical discussions of these issues.***

Åtgärdseftergift

I Finland reviderades bestämmelserna om åtgärdseftergift år 1991. Enligt de nya bestämmelserna har polisen möjlighet att avstå från att göra förundersökning bara när brottet är obetydligt. En åklagare kan avstå från att väcka åtal om brottet är obetydligt, gärningsmannen är ung, påföljderna skulle bli oskäligen eller oändamålsenliga samt när det är frågan om brottskonkurrens. Dessutom innehåller vår lag flera specialbestämmelser om åtalseftergift, t.ex. för trafikbrott, misshandelsbrott och narkotikabrott. För domstolarna finns nästan motsvarande bestämmelser om domseftergift (se närmare bilaga 1). Jag redogör i detta sammanhang för hur polisen, åklagarna och domstolarna tillämpar dessa bestämmelser. I slutet av min framställning tar jag upp några aktuella debattfrågor som berör åtgärdseftergift.

Polisen

Det finns inga statistiska uppgifter om polisens rapporteaftergiftspraxis (jfr. Lindström 1999, s. 146-151). I praktiken används rapporteaftergift uppenbarligen mest vid trafikbrott eller brott mot ordningsregler. När man granskar poli-

* Artikeln baserar sig på ett föredrag som hölls 9.10.2002 vid ett kontaktseminarium som Nordiska Samarbetsrådet för Kriminologi (NSfK) ordnade i Lund, Sverige. I stort sett samma artikel är publicerad i NSfK:s seminarierapport.

** Title in English: *Withdrawal of Charges in the Finnish Penal System*. Original in Swedish.

sens verksamhet gäller det dock att lägga märke till att polisen också på andra sätt kan påverka vilka brott som blir föremål för förundersökning. Jag nämner här bara några exempel. I praktiken gör polisen en prioritering mellan sina arbetsuppgifter. Polisen ingriper t.ex. inte alltid när en polisman blir vittne till familjevåld, eftersom endast 10 procent av de fall i vilka polisen alarmeras till ett hem där familjevåld förekommer resulterar i en brottsundersökning (Lehtinen 2002, s. 50-52). När det gäller narkotikabrott har polisen valt en annan handlingslinje. Aarne Kinnunen (2002) håller på med en undersökning om hur polisen kontrollerar narkotikan på gatorna. Han gör den bedömningen att polisen ganska sällan avstår från åtgärder när man märker att narkotika används.

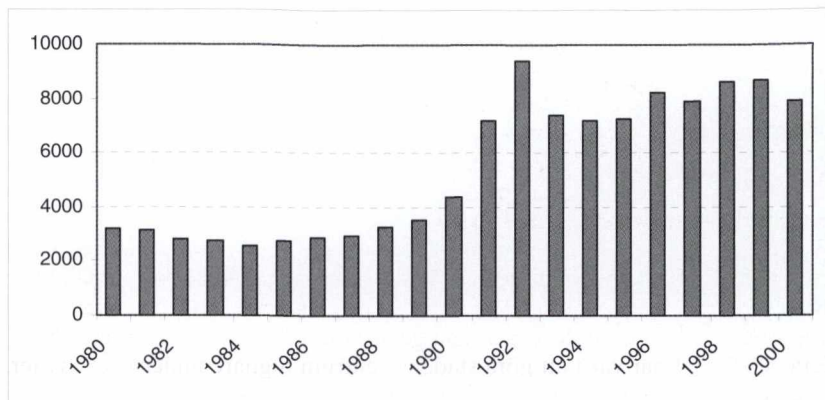
Under de senaste åren har man i Finland diskuterat om polisen aktivt borde reagera på alla slags överträdelser. Särskilt förtäring av alkohol på allmän plats och ungdomars störande beteende har varit återkommande ämnen i debatten. På vissa orter, t.ex. i Tammerfors, har man genomfört olika experiment med "nolltolerans". Syftet har varit att göra stadens centrum lugnare under veckoslutet. Polishögskolans forskare har utvärderat Tammerforsprojektet. Undersökningen visade att många polismän inte gillade att vara skyldiga att reagera på varje lindrig förseelse (Korander & Soine-Rajanummi 2002, s. 225-228).

Polisen kan påverka fortsättningen av en förundersökning också genom att göra en framställning till åklagaren om att förundersökning inte skall göras eller att den skall avbrytas (se Frände 1999, s. 32-33). Att på detta sätt begränsa förundersökningen har inte varit lika vanligt i Finland som i Sverige.¹ Enligt uppgifter från Statistikcentralen fattade åklagarna år 2000 371 beslut om begränsning av förundersökning. Under samma tid anmälde polisen nästan en halv miljon brott för åtal. Mest fattade åklagarna beslut om misshandelsbrott.

Åklagarna

Figur 1 visar åtalseftergifter av påföljdscharaktär åren 1980-2000. Figuren visar att åtalseftergift har blivit mycket vanligare än tidigare. En reform som gällde åtgärdseftergift trädde i kraft år 1991 och den hade som sin särskilda målsättning att öka användningen av åtalseftergift.² Reformen stärkte åklagarens ställning i straffprocessen genom att åklagaren fick en mycket större prövningsrätt än tidigare. När en åklagare gör sin åtalsprövning, får han alltså numera lov att göra en avvägning mellan de faktorer som talar för att åtal skall väckas och de faktorer som talar mot det.³ Före reformen präglades åklagarnas praxis starkt av ett djupt rotat tänkesätt, som betonade straffets allmänpreventiva verkan. Sin snäva rätt att bevilja åtalseftergift använde åklagarna mycket återhållsamt. Man försökte påverka åklagarnas attityder genom att utbilda dem i tillämpningen av de nya bestämmelserna.⁴ Åklagarna har ändrat sin inställning till bestämmelserna om åtalseftergift, eftersom antalet personer som har beviljats åtalseftergift har fördubblats under 1990-talet. År 2000 beviljades nästan 8.000 (7.878) personer åtalseftergift.

Figur 1. Beslut om åtalseftergift av påföljdsnatur i Finland åren 1980-2000.

Källa: Statistikcentralen

Av tabell 1 framgår på vilka grunder åtalseftergift har beviljats. Oftast beviljades åtalseftergift på den grunden att brottet var obetydligt (40 %). I ca 20 % av fallen beviljades åtalseftergift på skälighetsgrunder. På skälighetsgrunder kan åklagaren avstå från åtal t.ex. när både den misstänkte och offret har deltagit i förlikning.⁵ På andra grunder har åtalseftergift meddelats i ca 15 % av fallen. Den oftast tillämpade bestämmelsen i dessa fall har varit specialbestämmelsen om misshandelsbrott (SL 21:17 §). Därefter kommer specialbestämmelsen om narkotikabrott (SL 50:7 §). Av tabellen framgår också att åtalseftergift allt oftare har beviljats på brottskonkurrensgrunder; mellan åren 1996 och 2000 skedde en tredubbling. Gärningsmannens ungdom var åtalseftergiftsgrund i mindre än 10 % av fallen. Unga kan dock få åtalseftergift också på andra grunder. År 2000 beviljades unga personer åtalseftergift främst på grund av sin ungdom (40 %), därefter på skälighetsgrunder (32 %) och därefter på den grunden att brottet var obetydligt (17 %). Sammanlagt 1.150 personer i åldern 15-17 beviljades åtalseftergift.

Tabell 1. Grunder på vilka åtalseftergift har beviljats åren 1996-2000 (i procent).

	1996	1997	1998	1999	2000
Obetydlighetsgrunden	44,0	40,6	36,5	33,6	38,4
Åldersgrunden	9,4	8,0	7,2	7,0	7,0
Skälighetsgrunden	18,2	20,8	22,2	23,3	20,3
Konkurrensgrunden	4,4	5,8	8,5	12,0	14,8
Vägtrafiklagen (104 §)	9,8	8,9	9,3	8,4	5,0
Annat lagrum	14,3	15,9	16,3	15,6	14,4
Totalt %	100	100	100	100	100
Totalt N	8234	7880	8599	8669	7878
Procent av de brott som anmälts till åklagaren*	1,6	1,7	1,8	1,8	1,6

Källa: Statistikcentralen

*Andelen åtalseftergifter har beräknats som åtalsgifternas andel av alla brott som polisen har anmält till åklagarna.

Riksåklagaren har givit anvisningar om tillämpningen av åtalseftergiftsgrunderna (2000:1). Enligt anvisningarna skall obetydlighetsgrunden tillämpas i första hand, eftersom den tydligast ger uttryck för att gärningen är lindrig. Därefter tillämpas ungdomsgrunden, som ger uttryck för att gärningsmannens skuld ligger under genomsnittet. Som tredje i ordningen kommer skälighetsgrunden. Dock finns det många specialbestämmelser som går före dessa bestämmelser, såsom t.ex. bestämmelserna om åtalseftergift för misshandels- och narkotikabrott.

Undersökningar av åtalseftergiftspraxis har visat att tillämpningspraxisen är enhetlig när det gäller de olika grunderna för åtalseftergift, för åklagarna har inte klarat av att tillämpa de olika eftergiftsgrunderna på ett konsekvent sätt.⁶ Åklagarna är också oense om när ett brott är sådant att ett åtalseftergiftsbeslut borde fattas. T.ex. i en undersökning som gällde förlikning av brott kunde man konstatera att åtalprövningen är mycket brokig, eftersom åklagarna på många punkter har olika åsikter om förlikning och dess betydelse (Mielityinen 1999, s. 49 ff.). I min egen undersökning av åtalseftergift för narkotikabrott framgick också att en del av åklagarna alltid ville väcka åtal mot personer som endast hade gjort sig skyldiga till bruk av narkotika, medan andra åklagare i dessa fall ofta beviljade åtalseftergift (Kainulainen 2001, s. 194-197).

Unga gärningsmän

I Finland har man fäst uppmärksamhet vid att unga gärningsmän inte beviljas åtalseftergift lika ofta som i Sverige.⁷ En undersökning av åtalseftergift för unga personer som en del av det straffrättsliga påföljdssystemet visar att denna möjlighet används ganska litet i Finland. T.ex. år 1998 beviljades ca tusen unga personer åtalseftergift⁸, medan 4.500 unga personer dömdes till straff av domstolarna och 10.000 dömdes genom strafforderförfarande (Lappi-Seppälä 2001b, s. 242).

I Finland är det möjligt att ge en muntlig anmärkning åt en person som har beviljats åtalseftergift. En sådan anmärkning har ansetts behövlig i synnerhet när den misstänkte är en ung person. I praktiken ges anmärkningar mycket sällan.⁹ I år har man visserligen försökt ge muntliga anmärkningar åt unga personer som gripits för användning av narkotika (Kainulainen 2002a). Också riksåklagaren (2002:3) har uppmanat åklagarna att ordna tillrättavisande samtal, till vilka skall kallas både den unga personen, hans eller hennes föräldrar, en socialarbetare och polisen. Vid samtalet förklarar man för den unga personen att det är ett brott och en klandervärd handling att använda narkotika. Också den unga personens livssituation behandlas och man försöker finna lämpliga åtgärder. Enligt min åsikt är det positivt att man försöker finna alternativa påföljder för unga personer i stället för att bötfälla dem. Samtidigt tycker jag att det finns orsak att tänka litet mera på innehållet i dessa samtal. På den Nordiska sosiologkongressen på Island i augusti hörde jag att polisen i Norge har försökt göra samtalet till ett ömsesidigt utbyte av åsikter mellan den unga och de vuxna. I stället för gammaldags tillrättavisning har man velat skapa en atmosfär där en ung människa själv uppmanas att tänka på de risker som narkotikabruk medför.

Åtalseftergift för olika slags brott

Av tabell 2 framgår hur åtalseftergiftsbesluten fördelar sig på olika grupper av brott. Siffrorna är från år 2000. Åtalseftergift av påföljdsnatur beviljades oftast för brott mot liv och hälsa. I nästan samtliga av dessa fall var brottet ett miss-handelsbrott (n=2.458). På andra plats kom egendomsbrotten. I denna grupp var brottet oftast ett stöldbrott (n=810). På tredje plats kom övriga brott som avses i strafflagen. I denna grupp var narkotikabrotten (n=756) i majoritet.

Tabell 2. Åtalseftergift av påföljdsnatur för olika grupper av brott år 2000.

	N	%
Brott mot liv och hälsa	2585	32,8
Egendomsbrott	1996	25,3
Övriga brott mot strafflagen	1363	17,3
Trafikbrott	1131	14,4
Brott mot övriga lagar och förordningar	458	5,8
Brott mot rättskipning, myndigheter och allmän ordning	203	2,6
Brott mot alkohollagen	122	1,5
Sexualbrott	20	0,3
Totalt	7878	100,0

Källa: Statistikcentralen

Åtalseftergift som en del av det straffrättsliga påföljdssystemet

Åtalseftergift kan betraktas som en del av det straffrättsliga påföljdssystemet. Då blir frågan: Hur vanligt är det med åtalseftergift? Ett svar på denna fråga förutsätter att antalet personer som har beviljats åtalseftergift ställs i proportion till de siffror som återspeglar brottslighet och/eller påföljder. År 2000 beviljades nästan 8.000 personer åtalseftergift. Samma år anmälde polisen nästan en halv miljon brott till åklagaren. Åklagarna väckte ca 70.000 åtal efter huvudbrott och i underrätterna meddelades ca 65.500 fällande domar. I strafforderförfarandet utfärdades böter i nästan 200.000 fall. Ordningsbot förelades i något över 100.000 fall.

Antalet personer som har beviljats åtalseftergift är inte särskilt högt, t.ex. om det ställs i relation till antalet brott som polisen har anmält till åklagarna. År 2000 var siffran 1,6 % (se tabell 1). Tabell 3 visar åtalseftergifter av påföljdsnatur, strafforder och fällande domar i rättegång för olika grupper av brott år 2000. Av tabellen framgår att antalet åtalseftergifter varierar visserligen beroende på brottstypen.¹⁰ Åtalseftergift beviljades oftast för brott mot liv och hälsa. I andra brott har åtalseftergift använts ganska litet.

Tabell 3. Åtalseftergift av påföljdsnatur, strafforder och fällande domar efter huvudbrott för olika grupper av brott år 2000.

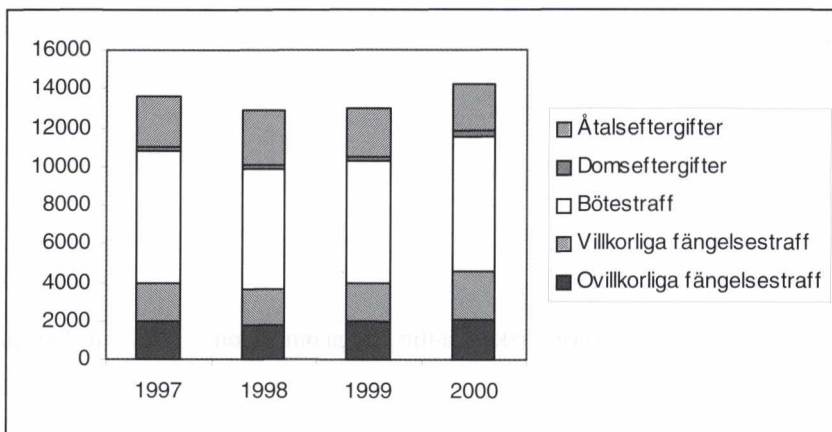
	Åtalseftergift av påföljdsnatur		Strafforder		Fällande domar i rättegång*		Totalt	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Brott mot liv och hälsa	2585	20,5	827	6,6	9197	72,9	12609	100,0
Egendomsbrott	1996	4,0	30374	60,8	17615	35,2	49985	100,0
Övriga brott mot strafflagen	1363	12,2	739	6,6	9087	81,2	11189	100,0
Trafikbrott	1131	1,1	76068	75,3	23860	23,6	101059	100,0
Brott mot övriga lagar och förordningar	458	0,5	79826	95,1	3612	4,3	83896	100,0
Brott mot rättskipning, myndigheter och allmän ordning	203	3,8	3778	70,2	1403	26,0	5384	100,0
Brott mot alkohollagen	122	2,3	4543	87,2	546	10,5	5211	100,0
Sexualbrott	20	9,1	1	0,5	199	90,5	220	100,0
Totalt	7878	2,9	196156	72,8	65519	24,3	269553	100,0

Källa: Statistikcentralen

*Till fällande domar hänförs ovillkorliga fängelsestraff, villkorliga fängelsestraff, bötesstraff samt övriga straff (såsom ungdomsstraff) och domseftergift.

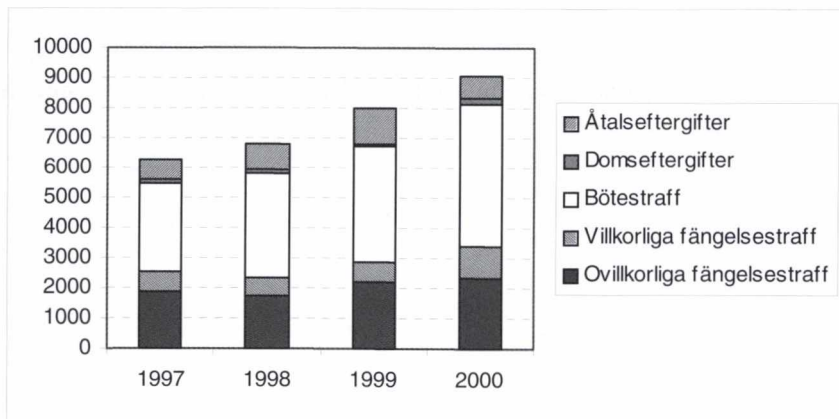
Här beskriver jag åtalseftergiften och dess betydelse som en del av det straffrättsliga påföljdssystemet för två olika brott: Misshandels- och narkotikabrott. Figur 2 visar påföljderna för alla misshandelsbrott i underrätterna. I siffrorna har sammanräknats påföljderna för lindrig, vanlig och grov misshandel. Avsikten är att granska hur strängt påföljdssystemet har varit. I riktningen nerifrån upp beskriver figuren ovillkorliga fängelsestraff, villkorliga fängelsestraff, bötesstraff och domseftergifter.¹¹ Dessutom har jag kompletterat figuren med åtalseftergifter av påföljdsnatur för misshandelsbrott. På motsvarande sätt har jag i figur 3 beskrivit påföljderna för narkotikabrott. Åtalseftergift har använts mycket i fråga om misshandelsbrott, men har inte varit lika vanlig i fråga om narkotikabrott.

Figur 2. Fällande domar för alla misshandelsbrott och åtalseftergifter av påföljdsnatur åren 1997-2000 (N).

Källa: Statistikcentralen

Figur 3. Fällande domar för alla narkotikabrott och åtalseftergifter av påföljdsnatur åren 1997-2000 (N).

Källa: Statistikcentralen

Jämförelser av straffpraxis

När man jämför olika länders straffpraxis, beaktar man i allmänhet bara de domar som har meddelats av underrätterna. Av figur 2 framgår dock att man i Finland i många fall har beviljat åtalseftergift för misshandelsbrott. När man jämför påföljderna i olika länder är det därför alltid viktigt att observera hela det straffrättsliga påföljdssystemet (även åtalseftergifter). Dessutom är det nyttigt att jämföra de straffprocessuella systemen i deras helhet, för t.ex. polisens praxis kan ofta avsevärt påverka det sätt genom vilket ett ärende går vidare.¹² I flera länder gallras de lindriga fallen ut ur det straffprocessuella systemet redan före domstolshandläggningen, för t.ex. åklagaren kan ha möjlighet att besluta om påföljden. Därför kan det gå så, att underrätten bara får döma ut straff för ganska allvarliga brott, varför också påföljderna kan bli stränga.

Domstolarna

Domseftergift har inte varit särskilt vanlig i fråga om någon typ av brott. T.ex. år 2000 beviljades mindre än två (1,7) procent av alla de dömda domseftergift. Att domseftergift används så litet har man försökt förklara med att åtalseftergift har blivit vanligare, vilket har förmodats minska behovet att använda domseftergift (se t.ex. Lappi-Seppälä 2001a, s. 207-208). Min undersökning av åtgärdseftergift i fråga om narkotikabrott visade dock att åklagarna har varit betydligt frimodigare än domarna när det gällde att tillämpa bestämmelserna om åtgärdseftergift. Rättspraxis visade sig vara oenhetlig, eftersom en del av åklagarna beviljade åtalseftergift för obetydliga narkotikabrott medan andra tog ärendet till domstol. I domstolen fick den som hade använt narkotika dock vanligtvis ett bötesstraff och bestämmelserna om åtgärdseftergift tillämpades endast i undantagsfall (Kainulainen 2001, s. 198). Man kan dra den slutsatsen att åklagarna och domarna inte heller har samma inställning till bestämmelserna om åtgärdseftergift. För åklagarna (eller åtminstone en del av dem) var åtalseftergift ett beaktansvärt påföljdsalternativ, medan domstolarna endast i sällsynta undantagsfall tillämpade bestämmelserna om domseftergift. Resultatet är intressant också av den anledningen att man i tidigare undersökningar har ansett att åklagarna förespråkar strängare straff än vad domarna gör (se t.ex. Jonkka 1991, s. 301).

Åtalseftergift som debattfråga

Till slut vill jag ta upp tre aktuella ämnen som berör åtgärdseftergift och som har debatterats i Finland.

1. Lämnar åklagarna alltför allvarliga brott utan åtal, om man jämför dessa brott med brott som i allmänhet bestraffas med böter?

I en intervju i tidningen Haaste (3/2002) uttryckte riksåklagare Matti Kuusimäki nyligen sin oro för att åtalseftergift av påföljdsnatur mest används i fråga om brott som straffrättsligt är av allvarligare art än de brott som i strafforderförfarandet bestraffas med böter. Enligt Kuusimäkis bedömning skulle många åklagare gärna utfärda böter i stället för att bevilja åtalseftergift, om detta bara vore möjligt.¹³

2. Kommer de som använder narkotika alltför lätt undan om de inte åtalas?

Användningen av narkotika i Finland har ökat på 1990-talet. Den förvärrade narkotikasituationen och frågan vilka åtgärder som är de riktiga när man vill stävja problemen har varit föremål för kontinuerlig offentlig debatt. Man har också diskuterat om det är behövligt att straffa dem som använder narkotika. Några har understött tanken att dessa personer skall få åtalseftergift, men i offentligheten har också förekommit många inlägg mot åtalseftergift. I bakgrunden finns uppenbarligen det synsättet att de som använder narkotika kommer alltför lätt undan om de inte döms till bötesstraff. Man är bekymrad i synnerhet för att unga personer som beviljas åtalseftergift inte skall förstå att de har gjort sig skyldiga till något förbjudet. Några har också kraftigt motsatt sig att användare av narkotika som söker vård beviljas åtalseftergift, eftersom de anser att dessa kan låtsas söka vård för att undgå åtal. (Om denna debatt, se närmare Kainulainen 2002b). Denna inställning visar klart att åtalseftergift inte uppfattas som en del av det straffrättsliga påföljdssystemet.

När bestämmelserna om straff för narkotikabrott senaste år reviderades, utgick man dock från att åtalseftergift skall förbli ett av påföljdsalternativen, även om det i strafforderförfarandet är möjligt att bestraffa användning av narkotika med böter. Bestämmelserna om åtgärdseftergift skall tillämpas särskilt när den som använder narkotika är ung eller behöver vård.¹⁴ I flera EU-länder har man ifrågasatt om en politik som är inriktad på straff för dem som använder narkotika är den rätta (se t.ex. årsrapporten om narkotikaproblemet inom Europeiska unionen, s. 25-26). En sådan utveckling pressar oss att fortsätta att fråga oss om det är ändamålsenligt att bestraffa dem som använder narkotika.¹⁵

3. Hur skall vi gå till väga när våld förekommer i nära relationer? Är förlikning möjlig? Vilken betydelse har målsägandens vilja?

I Finland har man först under 1990-talet vaknat upp till att se att vårt land, som har karakteriserats som kvinnovänligt, inte har förmått att i tillräcklig utsträckning skydda kvinnor mot våld. Nu ifrågasätter man också hos oss om våld mot kvinnor kan betraktas som en privatsak som samhället inte behöver befatta sig med. Misshandel på privat plats hör numera under allmänt åtal, våldtäkt inom äktenskapet har kriminaliserats, de som faller offer för sexuella

brott och våldsbrott kan gratis få ett rättegångsbiträde eller en stödperson, vi har en lag om besöksförbud och det finns planer på att utvidga lagens tillämpningsområde så att den också kan gälla inom familjen. Även olika myndigheter försöker se hur de kan förbättra sin verksamhet när våld förekommer i nära relationer (se t.ex. polisens promemoria 6/2001).

Under den senaste tiden har man diskuterat hur man borde gå till väga när det förekommer våld i nära relationer och vilken påföljd som är den rätta för den som utövar sådant våld. En viktig fråga har varit vilken betydelse målsägandens vilja skall ha vid åtalsprövningen. I Finland behöver åtal nämligen inte väckas för misshandelsbrott om målsäganden av egen fast vilja begär det (SL 21:17).¹⁶

Riksåklagaren påpekade i sina anvisningar år 2000 (2000:4) att åklagarna i sin åtalsprövning hade fäst alltför stor vikt vid målsägandens vilja. I praktiken är det visserligen svårt för åklagarna att bedöma om en målsägande har framställt sin begäran "av egen fast vilja". Dock borde åklagarna enligt riksåklagaren försöka förvissa sig om att begäran är äkta. Betydelsen av målsägandens begäran måste ställas i relation till hur klandervärt brottet är. Ju närmare lindrig misshandel gärningen är, dess större betydelse kan man tillmäta målsägandens begäran. Hos oss är lindrig misshandel ett målsägandebrott. Detta innebär att en kvinna som har blivit utsatt för våld själv får ta ansvaret för om hon vill fortsätta straffprocessen eller inte.

I Finland har man likaså diskuterat om fall av familjevåld får hänvisas till förlikning eller inte. I fjol inleddes ett stort utvecklings- och undersökningsprojekt om förlikning. Inom ramen för detta projekt kommer man också att ta ställning till om förlikning kan användas i fall av familjevåld. Också andra projekt pågår. I Esbo har man i år inlett ett försök som går ut på att åklagaren väcker åtal oberoende av målsägandens vilja när det är frågan om familjevåld. Genom intensifierat samarbete mellan myndigheterna försöker man hjälpa både dem som utövar våld och offret. Våldsbenägna män kan t.ex. få hjälp av ett program som syftar till att bryta våldsspiraler.

I Sverige har många rättsliga myndigheter, t.ex. poliser, fått utbildning i frågor som berör kvinnomisshandel. Enligt en färsk doktorsavhandling förekommer det dock många brister i polisens verksamhet, och man har inte lyckats få bort alla kvinnofientliga attityder (se Lundberg 2001). Myndigheternas sätt att arbeta och deras attityder förändras långsamt. Av denna orsak är det viktigt att fortsätta debatten, för att man också i straffprocessen skall lära sig att känna igen de särdrag som är förknippade med våld mot kvinnor. I Finland har man inte ännu gjort några mera täckande undersökningar av hur fall av kvinnomisshandel skall behandlas i det straffrättsliga maskineriet.¹⁷ Det är dock uppenbart att det finns ett behov av sådana undersökningar.

Översatt från finska till svenska av Freja Häggblom

Bilaga 1**Bestämmelser om åtgärdseftergift i Finland****Polisen:**

Förundersökningslagen 30.4.1987/449 (FöUL)

-Förundersökning behöver inte göras med anledning av brott som inte kan förutses medföra strängare straff än böter och som i sin helhet skall anses vara uppenbart obetydligt, om målsäganden inte har några anspråk i saken. En polisman kan dock ge den skyldige en anmärkning. (FöUL 2.2 §)

Åklagarna:

Lagen om rättegång i brottmål 11.7.1997/689 (BRL)

-Allmänna åklagaren får besluta att inte väcka åtal när brottet inte kan förutses medföra strängare straff än böter och gärningen, med hänsyn till sin menlighet eller gärningsmannens skuld, sådan den framgår av brottet, skall anses vara ringa bedömd som en helhet. (BRL 1:7.1 §)

-Allmänna åklagaren får besluta att inte väcka åtal för ett brott som begåtts av någon som inte har fyllt 18 år, om det inte kan förutses medföra ett strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader och gärningen snarare kan anses ha berott på oförstånd eller förhastande än på likgiltighet för förbud och påbud i lag. (BRL 1:7.2 §)

-Om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat, får allmänna åklagaren, utöver vad som stadgas i 7 §, besluta om åtalseftergift när en rättegång och ett straff skall anses oskäligen eller oändamålsenliga med hänsyn till uppnådd förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden eller gärningsmannens övriga handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet, hans personliga förhållanden, de övriga följder som brottet medför för honom, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter. (BRL 1:8.1 §)

-Om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat, får allmänna åklagaren, utöver vad som stadgas i 7 §, besluta om åtalseftergift när brottet inte på grund av vad som stadgas om bestämmande av gemensamt straff eller beaktande av tidigare utdömt straff väsentligt skulle inverka på det totala straffet. (BRL 1:8.2 §)

Andra lagrum t.ex.

Vägtrafiklagen 3.4.1981/267 (VTL)

-*Avstående från åtgärder*: Är en förseelse som avses i 103 § [Trafikförseelse] med hänsyn till förhållandena ringa, behöver åtal för förseelsen inte väckas och straff inte dömas ut.

Är förseelsen uppenbarligen sådan som i 1 mom. stadgas, kan polisman utan att vidtaga andra åtgärder tilldela den skyldige anmärkning. (VTL 104 §)

Strafflag 19.12.1889 (SL)

-*Åtgärdseftergift*. Om målsäganden av egen fast vilja begär att åtal inte skall väckas för misshandel har allmänna åklagaren rätt att låta bli att väcka åtal, om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks. (SL 21:17 §)

Strafflag 19.12.1889 (SL)

-*Åtgärdseftergift*. För bruk av narkotika och andra brott enligt detta kapitel som har samband med bruk av narkotika får, utöver vad som föreskrivs i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) eller i denna lag, eftergift ske i fråga om åtal eller straff, om brottet med hänsyn till mängden och typen av narkotika, brukssituationen och omständigheterna även i övrigt bedömt som en helhet måste anses ringa. Eftergift kan också ske i fråga om åtal eller straff, om gärningsmannen har sökt vård som har godkänts av social- och hälsovårdsministeriet. (SL 50:7 §)

Domstolarna:

T.ex.

Strafflagen 19.12.1889 (SL)

Domstolen får lämna gärningen obestraftad, om

- 1) brottet, med hänsyn till sin menlighet eller gärningsmannens skuld sådan den framgår av brottet, skall anses ringa bedömt som en helhet,
- 2) brottet av särskilda skäl som hänför sig till gärningen eller gärningsmannen skall anses ursäktligt,
- 3) straffet skall anses oskäligt eller oändamålsenligt med hänsyn till uppnådd förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden eller gärningsmannens övriga handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet eller för att främja utredningen av det, gärningsmannens personliga förhållanden, de övriga följder som brottet medfört honom, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter, eller om
- 4) brottet inte på grund av stadgandena om gemensamt brott väsentligt skulle inverka på det totala straffet.

Utöver vad som stadgas i 3 mom. får domstolen lämna ett brott som har begåtts av någon som inte har fyllt 18 år obestraftat, om gärningen snarare kan anses ha berott på oförstånd eller förhastande än på likgiltighet för förbud och påbud i lag. (Se SL 3:5 §).

Noter

¹ Se t.ex. Jääskeläinen 1997, s. 445 ff. Detta kan bero på att regeringen i sin proposition (Reg.prop. 82/1995 rd.) föreslog att åklagarna själva skulle få bestämma om de ville avbryta en förundersökning, men de sakkunniga i lagutskottet motsatte sig förslaget. Motståndet resulterade i att utskottet (LaUB 9/1997) föreslog att bestämmelsen skulle ändras så att åklagaren får avbryta en förundersökning endast på framställning av undersökningsledaren, som är polisen.

² Se närmare t.ex. Reg.prop 79/1989 rd., Lappi-Seppälä 1991, s. 902 ff. och Frände 1999, s. 153-161.

³ Om åtalsprövning se t.ex. Jonkka 1991, s. 173 ff., Virolainen 1998, s. 87 ff. och Frände 1999, s. 146 ff.

⁴ Se t.ex. Joutsen & Kalske 1984, s. 44-48, Jonkka 1991, s. 327 och Jääskeläinen 1997, s. 126-127.

⁵ Åklagarna är inte tvungna att avstå från att väcka åtal när parterna har deltagit i förlikning. I praktiken resulterar ca 60 % av förlikningarna i åtalseftergiftsbeslut. Misshandel, skadegörelse och stöld är de tre brott som är mest föremål för förlikning. Se Mielityinen 1999, s. 36-43.

⁶ Se t.ex. Sulin 1993, s. 37-38, Jääskeläinen 1997, s. 269, 615, 619 och Kainulainen 2000, 106-109.

⁷ I samband med revideringen av bestämmelserna om åtgärdseftergift framhöll man att i Sverige var antalet åtalseftergifter för 15-17 åringar tre gånger så stort som antalet av domstol utdömda straff (Reg.prop. 79/1989 rd., s. 6, 11). Enligt BRÅ:s uppgifter har åtalseftergifterna för unga personer dock minskat litet under de senaste åren (BRÅ 2000:7, s. 30-31).

⁸ I denna siffra ingår också ungdomar som har beviljats åtalseftergift på någon annan grund än sin ålder.

⁹ Se t.ex. Jääskeläinen 1991, s. 14-16, Sulin 1993, s. 38 och Kainulainen 2000, s. 134-135.

¹⁰ Om den debatt som har förts om när åtalseftergift beviljas i överdriven utsträckning, se t.ex. Lahti 1985, s. 21 och Jääskeläinen 1997, s. 131-134.

¹¹ I bötesstraffen ingår också de påföljder som påförs i strafforderförfarande. Bland påföljderna finner man också några andra straff, såsom ungdomsstraff. Eftersom dessa är mycket få har jag dock valt att inte ta med dem, eftersom de ändå inte skulle synas i figuren.

¹² Jämförelsen av straffpraxis i olika länder försvåras också av många andra omständigheter; brottsrekvisiten varierar, en del av brotten kan vara målsägandebrott, brottsstatistiken följer olika principer, de påföljder som domstolarna kan välja mellan är inte alltid desamma, osv.

¹³ Strafforderförfarandet kan användas endast om brottet inte kan straffas strängare än med böter eller fängelse i högst sex månader. I strafforderförfarandet framställer polisen ett straffanspråk som åklagaren utfärdar. I praktiken beviljar åklagarna inte åtalseftergift för dessa brott, även om det

enligt lagen vore möjligt. Åklagarna utfärdar nästan alltid strafforder när polisen har framställt ett straffanspråk. Se närmare Jääskeläinen 1997, s. 423-432.

¹⁴ Se t.ex. Riksåklagarens anvisningar (2002:3) om påföljder för straffbart bruk av narkotika.

¹⁵ Tapani Sarvanti, som i sin doktorsavhandling har undersökt om narkotikapolitiken är rättvis, har även kritiserat den omständigheten att Finland har skött sina internationella förpliktelser bara när det har varit frågan om att förstärka kontrollsystemet (Sarvanti 1997, s. 15-16).

¹⁶ Vissa riksdagsmän har föreslagit att denna bestämmelse skall upphävas. Om kritiken mot bestämelsen se också Niemi-Kiesiläinen 1997, s. 448.

¹⁷ I Sverige beslutade regeringen i december 1997 om åtgärder för att bekämpa våld mot kvinnor under åren 1998-2002. Dessa har berört bl.a BRÅ, som har de senaste åren publicerat flera studier i ämnet: Grov kvinnofridskränkning, Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer, Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer och Våld mot kvinnor.

Referenser

- BRÅ-rapport 2000:7. *Påföljdssystemet för unga lagöverträdare*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Frände, Dan 1999. *Finsk straffprocessrätt I*. Helsingfors: Publikationer från juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet.
- Jonkka, Jaakko 1991. *Syytekyynys. Tutkimus syyteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista*. Helsinki: Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 187.
- Joutsen, Matti, Kalske, Jorma 1984. *Prosecutorial Decision-making in Finland. The Results of a Simulation Study*. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy no. 67.
- Jääskeläinen, Petri 1991. Toimenpiteistä luopumislainsäädännön uudistusten seuranta. Liite *Syytätäjäsanomissa* 3/1991.
- Jääskeläinen, Petri 1997. *Syyttäjä tuomarina. Rikos- ja prosessioikeudellinen tutkimus seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen ja rangaistusmääräysmenettelyn ehdoista Suomessa ja Ruotsissa*. Helsinki: Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 213.
- Kainulainen, Heini 2000. *Huumeiden käytön rangaistavuus Suomessa*. Julkaisematon oikeustieteen lisensiaatintutkimus, Helsingin yliopisto.
- Kainulainen, Heini 2001. Polisens, åklagarnas och domarnas olika uppfattningar om användandet av åtgärdsföretag i Finland. s. 191-202. Ingår i verket Olafsdottir, Hilgunnar (red.): *Skyldig eller sjuk? Om valet av påföljd för narkotikabruk*. Helsingfors: NAD- publikation Nr 40.
- Kainulainen, Heini 2002a. *Huumeiden käyttörikoksia koskeva seurantatutkimus*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Käsikirjoitus.
- Kainulainen, Heini 2002b. Pitääkö huumeiden käyttäjää rangaista. s. 229-251. Teoksessa Hakkarainen, Pekka, Kaukonen, Olavi: *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kinnunen, Aarne 2002. Poliisin tehostettu huume kontrolli. s. 193-228. Teoksessa Hakkarainen, Pekka, Kaukonen, Olavi: *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Korander, Timo & Soine-Rajanummi, Seppo 2002. *Kaheksalta Koskarille - samantien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999-2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus*. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 13.
- Lahti, Raimo 1985. Toimenpiteistä luopuminen rikosten seuraamusjärjestelmässä. *Uusi Kriminaali-huolto* 2/1985, 18-21.
- Lappi-Seppälä, Tapio 1991. Rikosoikeudellista toimenpiteistä luopumista koskeva uudistus I ja II. *Lakimies* 1991, 902-928 ja 1202-1232.
- Lappi-Seppälä, Tapio 2001a. Kontrolliviranomaisten toiminta. s. 168-235. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2000. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 183.
- Lappi-Seppälä, Tapio 2001b. Nuorten seuraamusjärjestelmän pääpiirteet. s. 241-247. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2000. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 183.

- LaUB 7/1997. Lagutskottets betänkande om Regeringens proposition med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna.
- Lehtinen, Ari-Pekka 2002. *Perheväkivalta, poliisin painajainen*. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 17/2002.
- Lindström, Peter 1999. Innebär färre rapporteftergifter och åtalsunderlåtelse minskad brottslighet & ökad trygghet? s. 140-160. Ingår i verket *8 reflektioner om kriminalpolitik. Antologi*. BRÅ-rapport 1999:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Lundberg, Magnus 2001. *Vilja med förhinder - Polisens samtal om kvinnomisshandel*. Stockholm: Brutus Östlingens Bokförlag Symposium.
- Mielityinen, Ida 1999. *Rikos ja sovittelu - valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 167.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna 1997. Asianomistajans aseman eriytyminen uudessa rikosprocessissa. *Defensor Legis* 1997, 445-458.
- Poliisitoiminnan yhteydessä kohdattava väkivalta. Perheväkivaltaohjaustyöryhmän laatima työryhmämuistio. Sisäsasiainministeriö. Poliisiosaston julkaisu 6/2001.
- Reg. prop. 79/1989 rd. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revision av stadgandena om eftergift av straffrättsliga åtgärder.
- Reg. prop. 82/1995 rd. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna.
- Sarvanti, Tapani 1997. *Huumepolitiikka ja oikeudenmukaisuus*. Helsinki: STAKES. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 83.
- Sulin, Marja 1993. *Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen*. Helsinki: Oikeusministeriön lainvalmisteluosasto.
- Violainen, Jyrki 1998. *Rikosprosessioikeus I*. Rovaniemi: Pandekta.
- Årsrapport 2000 om narkotikaproblemet inom Europeiska unionen 2000. Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamisbruk, Lissabon.

Adress: Rättspolitiska forskningsinstitutet
PB 157, FIN-00121 Helsingfors
Tel. 358-9-16067878, Fax. 358-9-16067866
E-mail: heini.kainulainen@om.fi